

Erindringsvej



Bertil Christopher Møller ved et rejsegilde Foto: Kolding Stadsarkiv

Graacksvej

Graacksvej, var et arbejderkvarter i Kolding Landsogn, også kaldet Kolding Slotssogn eller Kolding Landdistrikt.

Det var et særligt administrationsområde, der oprettedes i 1760'erne formentlig i forbindelse med nedlæggelsen af Kolding Rytterdistrikt. Fra 1878 blev landsognet ledet af et distriktsråd. Kolding Landsogn havde skole- og fattigvæsen og bidrag til kirken fælles med Kolding Købstad. Derfor havde landsognet en repræsentant i Kolding Byråd, der deltog i beslutninger om disse spørgsmål, og landsognet betalte også til købstaden for det. Serviceniveauet for de øvrige kommunale opgaver, bl.a. vejvæsen, forsyning med el, vand og gas og regulering af byggeriet besluttede distriktsrådet helt selv. Distriktsrådet kunne derfor have en skatteprocent, der var væsentlig lavere end i købstaden, hvilket fik flere velstående borgere i købstaden til at flytte til landsognet.

Kolding Landsogn omfattede dels Ålykkekvarteret, dels området fra Fredericiagade 14 og ud til Marielundssøen. Arealet var på 167 ha, hvoraf Dyrehavegård udgjorde 2/3.

Endnu i 1888, da pottemager Heinrich Graack flyttede til landsognet og til det nybyggede Fredericiagade 21 for enden af Graacksvej sammen med kone, 3 børn, 1 tjenestepige og 3 pottemagersvende, var der kun meget spredt bebyggelse langs med Fredericiagade. Hans hus lå på en bar mark, og der var kun få huse i nærheden.

Fra 1895-1899 udstykkede han grundene Graacksvej 2-24. Grundene blev solgt til og bebygget af arbejdere, der selv boede der. De finansierede deres byggeri ved at udleje værelser til andre arbejdere og deres familier eller til enlige. Graack udlejede også selv de to øverste etager i sit hus til andre familier. I folderen "Graacksvej" på www.kunstkvarter.dk kan man læse mere om Heinrich Graack.

Graacksvej blev det eneste arbejderkvarter i Kolding Landsogn. Husene blev beboet af håndværkere, arbejdsmænd, banekuske, fiskere, kreaturtrækkere, fyrbødere, syersker, kontorister m.v. Husene havde, som det kan ses på kortet fra 1910, en ideel placering, da de lå tæt på mange af



Udsnit af J.C. Neuhausens kort over Kolding fra ca. 1910, der viser Graacksvejs nærhed til mange store arbejdspladser.

de større arbejdspladser: Kaalunds Sæbefabrik, Andelssvine-slagteriet, Kolding Banegård, Slotsmøllen, A.L. Johansens Møbelfabrik, kreaturkspeditør Jens Holms stalde på havnen og Kolding Planteskole. Senere kom Saxildhus Konditori og Hans Hansens Sølvsmedie til.

Man boede meget tæt i husene på Graacksvej. Det kan ses af tingbøgerne, folketællingerne og vejviserne fra 1901 og fremefter, at husenes ejere var familier med 2-5 børn. Der var ofte endnu en familie på 1. salen, og dertil kom en eller flere enlige lejere. Nogle af husene fik efterhånden påsat kviste for at skaffe lys og luft til loftsværelserne.

Vi ved meget lidt om de enkelte beboere ud over deres navne og beskæftigelse. En af beboerne, banearbejder E. Øhlenschläger, eller måske hans arbejdsgiver, syntes dog, det var værd at fejre, at han den 20. august 1910 havde haft 35-års jubilæum ved Statsbanerne.

Han købte grunden Graacksvej 10 i 1895, og hans hus var formentlig det første hus, der blev bygget på Graacks grund efter Graacks eget.

Velhavervillaer lige op ad Graacksvej

Efter år 1900 begyndte byens velhavere at se fordelene ved at flytte ud i Kolding Landsogn, bl.a. pga. den lavere skat og pladsen til store huse. Kolding Købstad prøvede allerede i 1878 at få området indlemmet i købstaden, så beboerne i landsognet kunne være med til at finansiere byens voksende udgifter, men det lykkedes først i 1930 ved den første store kommunalreform i Kolding.

Fredericiagade 19 blev bygget af redaktør Bertel Møller kort efter at han havde købt grunden i 1903. Da han var en velhavende mand, ønskede han i 1915 at bygge et endnu større hus, så han solgte Fredericiagade 19 til overlæge ved Kolding Sygehus Jacobi Frederik Wildfang Boysen. Selv gik han i gang med at bygge Fredericiagade 23 tilbage trukket fra vejen og i en herskabsstil, som var en storby værdig.



Graacksvej fotograferet i 1972, Kolding Stadsarkiv.

Redaktør

Bertel Møller, Fredericiagade 19 og 23.

Bertel Møller købte i 1903 grunden Fredericiagade 19 af cand. theol. H. Eiler, og han byggede formentlig den nuværende villa på grunden umiddelbart herefter.

I 1872 var Bertel Møller som 22-årig blevet redaktør af Kolding Avis, som han overtog efter faderen, Bertel Christopher Møller, der havde stiftet Kolding Avis i 1849, den første avis i Kolding. Bertel Møller blev derfor kaldt "Bertel den Unge".

Fra 1876 til 1914 var han den konservative avis' eneste redaktør og i næsten hele perioden også eneejer af avisen. Det var en konservativ avis, men "*Frisindet og Uafhængigt*" var hans og bladets motto. Kolding Socialdemokrat skrev efter hans død, at han var den fødte journalist: "*Der var smeld i hans artikler, og han kunne snærte så det bed*". De fremhævede hans smittende humor og en friskfyragtige tone. Han "*fyldte hele gaden*", når han gik gennem byen og drøftede artiklernes indhold med venner og bekendte, skrev forfatteren Otto Wang. Han var ofte i hidsige politiske diskussioner med især venstreavisen Kolding Folkeblad. Venstre havde byrådsflertallet i Kolding i denne periode, men her omtaltes Bertel Møller anerkendende. Han døde meget pludseligt i København i juli 1916 i forbindelse med en operation for brok. Folkebladet skrev ved hans død, at han i en årrække havde drevet en omfattende bygge- og børsspekulation og "*er sikkert død som en rig mand*".

Bertel Møller var i sine unge år en ivrig og eksperimenterende amatørfotograf, og senere i livet tog han på lange rejser til Sydamerika og Nordafrika. I 1911 kom han hjem fra Marokko smittet med kopper. Da hans villa lå afsondret fra anden beboelse, anså man det ikke for nødvendigt at afspærre

området, så han fik lov til at blive boende i sit hjem i stedet for at skulle på sygehuset!

Villaen Fredericiagade 19 solgte han i 1915 til overlæge Jacobi Boysen. Umiddelbart derefter gik han i gang med at bygge en ny villa, Fredericiagade 23. Villaen ses på fotografiet fra 1916. Foran ligger Landsognets elektricitetsværk, der var bygget i 1912.

Bertel Møllers enke solgte i 1919 villaen til grosserer N.P. Stenderup.



Fredericiagade 19, 2019



Fredericiagade 23, 2019



Stereoskopfoto af Bertel Møller. Foto Kolding Stadsarkiv.



Fredericiagade 23 set fra Grønningen. Til venstre ses Kaalunds Sæbefabrik, i forgrunden Kolding Landsogns Elektricitetsværk, som blev bygget i 1912 og i 1930 blev ombygget til vandværk. Foto: Kolding Stadsarkiv

Overlæge, dr. med. Jacobi Frederik Wiildfang Boysen, Fredericiagade 19

Overlæge Jacobi Boysen købte i oktober 1915 huset Fredericiagade 19 af redaktør Bertel Møller.

Boysen blev i 1900 ansat som eneste overlæge ved Kolding Sygehus. Han var født på Drabæks Mølle i Lunderskov i 1870 og fik i 1894 sin lægeeksamen fra Københavns Universitet. Han havde praktiseret i Iowa i USA 1894-95, var på Kommunehospitalet i København og blev derefter reservelæge på Randers Sygehus.

Før han kom til Kolding, fik han doktorgraden på en afhandling om galdesten i 1900.

Sygehuset i Kolding var bygget i 1880 i den vestlige ende af Kolding købstad for enden af Sct. Jørgensgade. Sygehuset bestod af en hovedbygning mod åen med 12 sygestuer og 30 senge, en bygning til patienter med kønssygdomme og 2 celler til sindssyge. En epidemiafdeling opførtes i 1894. I Boysens første tid anskaffedes et røntgenapparat og andre nye hjælpemidler blev anskaffet, så snart de kom frem.

I 1906 og 1916-18 foretoges større udbygninger af sygehuset, og i 1930 havde overlægen en reservelæge og to kandidater til at hjælpe sig. Herudover var der 12 sygeplejersker og 25 sygeplejeelever. Boysen fratrådte sin stilling ved sygehuset i 1933. Det sagdes om ham, at han hverken snobbede opad eller nedad, og at han levede et stille familieliv, hvor han i sit studerekammer løbende fulgte med i lægevidenskabens udvikling.

I 1922 fik overlæge Boysen tilladelse til at opføre en bilgarage på sin ejendom. Efter hans død i januar 1948 blev hans enke boende i huset. Herefter ejede tandlægerne Jytte og Vagn Holm huset i en årrække.



Personalet på Kolding Sygehus 1909. Det er overlæge Jacobi Boysen i mørkt tøj til venstre. Foto: Kolding Stadsarkiv.



Overlæge Jacobi Boysen, ca. 1929. Foto Kolding Stadsarkiv.

Grossererne

N.P. Stenderup og Chr. S. Stenderup

Fredericiagade 23

I 1919 købte grosserer N.P. Stenderup Fredericiagade 23 af redaktør Bertel Møllers arvinger. N.P. Stenderup boede i huset til sin død i 1929, hvorefter sønnen Chr. S. Stenderup overtog det. Han fik i 1936/37 tilladelse til at bygge en garage til huset. Han døde i 1942, men hans arvinger ejede huset indtil 1960, hvor automobilhandler Søren Petersen, der allerede havde lejet huset i ca. 10 år, blev ejer af huset.

Grosserer N.P. Stenderup

N.P. Stenderup var født i Fredericia i 1849 som søn af en landmand. Han kom i handelslære i Fredericia i 1864 og slog sig i 1874 ned i Kolding, hvor han etablerede en kolonialforretning i 1874 i Låsbygade. Senere flyttede han til Søndergade og udvidede her forretningen med korn, foderstoffer og markfrø.

I 1887 startede han sammen med andre Frøkontoret for undersøgt markfrø, der voksede til et af Nordens største frøfirmaer. I 1900 etablerede han sammen med købmand Christian Roose "Sydjysk Korn og Foderstofkompagni", der specialiserede sig i kornimport til landbrugets animalske produktion. Aftagerne var møller og landbrug i Koldings opland.

I 1914 producerede firmaet de første kreaturfoderblandinger og blev hurtigt eneleverandør til hele Jylland.

Efter Genforeningen i 1920 fik firmaet mange nye kunder i Sønderjylland.

1904-1917 var N.P. Stenderup formand for Handelsforeningen, og han sad i Byrådet i 6 år for Højre.



Grosserer N.P. Stenderup ca. 1925. Foto: Kolding Stadsarkiv.



Konsul Christian S. Stenderup, 1941.

Foto: Knudsen og Jochumsen, Kolding Stadsarkiv.

Konsul Chr. S. Stenderup

Selv om faderen N.P. Stenderup var medejer af "Sydjysk Korn" startede sønnen Chr. S. Stenderup sin egen forretning med korn- og foderstoffer i 1901 i Låsbygade, efter at han i nogle år havde lært handelslivet at kende i Tyskland og England.

I 1909 indtrådte han i faderens forretning, blev medejer og i 1932 overtog han hele virksomheden, der omfattede Frøkontoret og Sydjysk Korn.

I 1926 var han medstifter af A/S Jysk Saasæd- og Korneksport, hvis speciale blev salg af stamsæd.

Chr. S. Stenderup var medlem af en lang række bestyrelser inden for erhvervslivet, og fra 1925-1937 var han medlem af Byrådet for de konservative.

Han var i mange år formand for Kolding Borgerlige Skydeselskab, der er stiftet i 1786 og stadig samler byens borgere til skydning 3. pinsedag. Christian Stenderup blev finsk vicekonsul i 1920 og fra 1932 finsk konsul i Kolding. Han døde i 1942. Firmaet Sydjysk Korn- og Foderstofkompagni blev i 1976 solgt til Kolding Omegns Foderstof- og Gødningsforening, der i dag er en del af Danish Agro.



Frøkontorets personale, ca. 1930. Det er Chr. Stenderup i midten af billedet. Foto: Kolding Stadsarkiv.



Fredericiagade 23, 2019

Direktør Søren Petersen "Ford-Petersen" Fredericiagade 23

Søren Petersen etablerede sammen med faderen, speditør A. Petersen, den 1. juli 1920 et bilfirma med forhandling af Ford-biler.

Baggrunden for firmaets start var en havnestrejke i København i 1919, der gjorde, at en Amerika-damper med dele til de første 700 Ford automobiler i Danmark, blev omdirigeret til Kolding Havn. Speditør A. Petersen sørgede for at delene blev sendt med jernbanevogne til København, og det gav ham kontakten til Ford og muligheden for at blive en af de første autoriserede Ford forhandlere i Danmark.

Sønnen var uddannet klejnsmed og var i 1916 ansat i



Søren Petersen ved sit 40 års jubilæum som autoforhandler i 1960.
Foto: Peter Thastum, Kolding Stadsarkiv.

København, men faderen kaldte ham hjem, og de startede firmaet i en kolonihave på Agtrupvej med et træhus med plads til 2 biler.

I begyndelsen gik salget langsomt, men det blev alligevel til 77 biler i 1920, den første til Koldinghus Margarinefabrik.

Da der endnu ikke fandtes kørelærere, måtte værkstedets ansatte lære køberne, hvordan de skulle køre bilerne.

I 1923 var man oppe på at sælge 196 biler.

I den første periode havde firmaet også et stort salg af Fordson traktorer til især Sønderjylland efter Genforeningen. Salget gik også godt i 1930'erne, men så kom 2. Verdenskrig. Under krigen leverede firmaet gasgeneratorer til bilerne. Efter krigen var det først i 1952, at der kom rigtig gang i bilsalget igen.

Faderen udtrådte af firmaet i 1934, og i 1960 blev firmaet et aktieselskab. Den 1. juli 1976 besluttede Søren Petersen efter 56 års virke at "lægge handskerne på hylden", som han udtrykte det. Som 79-årig havde han en automobilforret-

ning, der omfattede Agtrupvej 22-26 og en udstillingsbygning ved Sdr. Ringvej. Søren Petersen havde fulgt med i bilindustriens store udvikling og nåede at handle med 3 generationer af købere. Hans motto var "Tillid og Renomme". Han døde i 1980.

Ifølge Kolding Vejviser lejede Søren Petersen huset Fredericiagade 23 allerede i 1950, men han ses først at have erhvervet ejendommen i 1960. Han boede der til sin død i 1980.

Herefter blev huset solgt til advokat Ole Høyer, som ejede huset i en årrække.



Firmaet S. Petersen & Co. på Agtrupvej, ca. 1960.
Kolding Stadsarkiv.